

УДК 614:378.4(477.74)

С. П. Гвоздій, к. пед. н., доцент, завідувач кафедри,

О. І. Бурденюк, старший викладач,

Г. І. Стенпковська, старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра медичних знань та безпеки життєдіяльності,

вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, e-mail: medicinabjd2@onu.edu.ua

ІСТОРІЯ КАФЕДРИ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

У статті представлено історію кафедри медичних знань та безпеки життєдіяльності. Наведені дані щодо навчальної, наукової, методичної, громадської, виховної роботи колективу кафедри. Проаналізовані основні досягнення, подані перспективи розвитку.

Ключові слова: Одеський національний університет, кафедра медичних знань та безпеки життєдіяльності.

Відомо, що у складі військової кафедри у 1945-1946 навчальному році поряд з кабінетами артилерійської, військово-технічної, загальновійськової підготовки та кабінету фізичної культури існував кабінет військово-медичної підготовки.

У 1963-1964 навчальному році на біологічному факультеті Одеського державного університету імені І. І. Мечникова була заснована кафедра медичних знань, яку протягом 15 років очолював полковник медичної служби Михайло Борисович Хаїт – відомий в Україні та СРСР фахівець з практики підготовки висококваліфікованих спеціалістів – медиків.

В 1964-1965 та наступних учбових роках також існувала кафедра цивільної оборони, яка здійснювала підготовку медичних сестер з присвоєнням їм військового звання молодший сержант медичної служби та переведення їх до категорії «військовозобов'язаний», що підтверджувалося військовим квитком належної форми.

До медичної підготовки спочатку заснування кафедри цивільної оборони залучалися студентки гуманітарних факультетів, пізніше серед випускників цієї кафедри були і студентки інших факультетів, зокрема біологічного.

Наказом Міністерства вищих навчальних закладів УРСР за № 363 від 16 жовтня 1978 року кафедра «Цивільної оборони» була реорганізована. До складу кафедри входили два цикли: цивільної оборони та медичної підготовки. Керівниками кафедри у різні роки були Г. А. Цюпо-Гран; к.м.н., доцент В. А. Каліцев; к.м.н., доцент Й. М. Авратинський; к.м.н., доцент І. В. Іванова.

Цикл цивільної оборони тривалий час забезпечували талановиті викладачі, які мали військовий досвід: генерал Бойчук В. К., полковники Керпель В. Я.,

Калниш В. З., Самкнулов В. І., Козикін А. Г., Кирпач Л. М. к.т.н., доцент Неізнаний М. О., к.б.н., доцент Багаєва О. С. тощо. Медичну підготовку студентів до дій при стихійних лихах і масових ураженнях людей проводили к.м.н., доценти Катунцевська Г. П., Кірілюк Ж. І., Ямпольський М. П., полковник медичної служби Гречаний К. В. та ін. Нажаль, деяких з перелічених немає у живих, але їх пам'ятають і шанують.

Детальної інформації щодо діяльності кафедри до 1986 року не збереглося. Проте, велику подяку співробітники кафедри по теперішній час висловлюють Вченій Раді Одеського національного університету (ОНУ), яка підтримала вибір колективу щодо кандидатури к.м.н., доцента Йосипа Мироновича Авратинського на посаду завідувача кафедри, незважаючи на тиск з боку владних структур щодо іншого претендента на посаду. Особливо слід підкреслити, що значної активності діяльність кафедри набула саме під керівництвом Й. М. Авратинського, який поповнив склад кафедри кваліфікованими кадрами і сформував міцний, творчий колектив. У цей період студенти ОНУ отримували свідоцтво «Медичної сестри цивільної оборони» встановленого державного зразка. До нас по сьогоднішній день звертаються випускники різних років для отримання відомостей про курси, які вони прослухали, про свідоцтво, яке підтверджує їх медичний фах. Така підготовка додає пріоритету нашим випускникам для працевлаштування в тому числі за кордоном.

З 1990 року кафедра була реформована в кафедру «Основ медичних знань» у зв'язку з викладанням додаткових медичних дисциплін. Діяльність кафедри з перших днів її заснування і по теперішній час пов'язана із життєво важливими питаннями збереження здоров'я, надання першої медичної допомоги, поведінки під час надзвичайних ситуацій природного, техногенного, соціально-політичного та воєнного характеру.

Протягом усіх років керівництва Й. М. Авратинського кафедра здійснювала активну пропаганду донорства серед студентів та викладачів університету. Проводили семінари-тренінги щодо надання першої медичної допомоги з викладачами всіх факультетів. У науковій роботі кафедра співпрацювала з Одеським НДІ вірусології.

З 1997 у зв'язку з розширенням спектру викладання нормативних та медичних дисциплін кафедра реорганізована у «Кафедру медичних знань та безпеки життєдіяльності», яку очолила к.м.н., доцент Іванова Ірина Вадимівна. За роки її керівництва (1997-2010 рр.) на кафедрі було запроваджено п'ять нормативних дисциплін (Безпека життєдіяльності, Основи охорони праці, Охорона праці в галузі, Цивільна оборона, Основи медичних знань) та 15 медичних дисциплін та спецкурсів.

На кафедрі були розроблені, затверджені та впроваджені для спеціальностей «Фармацевтична хімія», «Мікробіологія та вірусологія», «Біологія», «Медична фізика» такі медичні дисципліни: «Патологія», «Перша долікарська допомога у загрозованих станах», «Функціональна та лабораторна діагностика патологічних станів», «Судова медицина», «Загальний догляд за хворими», «Основи

фармацевтичної гігієни», «Загальна гігієна», «Здоров'я сім'ї», «Інфекційні та тропічні захворювання», «Нетрадиційні методи оздоровлення та лікування», «Медичне товаровознавство», «Перша долікарська допомога при травмах та нещасних випадках», «Профілактика венеричних захворювань та здоров'я сім'ї», «Дитячі хвороби», «Клінічна фармакологія» тощо.

У 1999 році співробітники кафедри на чолі з Івановою І. В. увійшли до складу робочої групи Міністерства освіти України по розробці Державного стандарту вищої освіти з дисципліни «Безпека життєдіяльності людини» (наказ Міністерства освіти України № 25 від 01.02.1999 р.). На міському телеканалі «Компас» І. В. Івановою проведено цикл передач з першої медичної допомоги та загального догляду для населення. Оpubліковано більше 90 наукових праць (особистих та у співавторстві).

З метою підвищення кваліфікації фахівців і престижу дисципліни «Безпека життєдіяльності» (БДЖ) у травні 2002 року вперше в Україні за ініціативою І. В. Іванової була організована і проведена Всеукраїнська студентська олімпіада з «Безпеки життя і діяльності людини», другий етап якої проходив на базі кафедри медичних знань та БЖД ОНУ імені І. І. Мечникова протягом трьох років. Започаткована в Одесі, Всеукраїнська студентська олімпіада затвердила БДЖ як популярну, цікаву і необхідну дисципліну для студентів вищих навчальних закладів [4].

Метою олімпіади було формування культури та правильної соціальної позиції людини щодо власної безпеки, мотивації її безпечної поведінки в різних сферах існування, засвоєння необхідних знань та вмінь для мінімізації ризику та зменшення потенційно можливих втрат або пошкоджень у небезпечних ситуаціях. До складу журі другого етапу залучалися фахівці зі Львова, Києва, Харкова, Одеси.

Участь у першій Всеукраїнській студентській олімпіаді з БДЖ взяли 63 студенти з 31 вищого навчального закладу 12 областей України. Для участі у другій олімпіаді (2003 року) було зареєстровано 83 студента з 33 вищих навчальних закладів 14 областей України. Загальна кількість студентів з 2002 року постійно збільшувалася і у 2013 році досягла 153 студентів (у м. Рівне), а з 2010 року – набула Міжнародного статусу.

Високий рівень викладання та підготовки студентів з нормативної дисципліни БДЖ, відповідальне ставлення до захисту гідності університету під час другого туру Всеукраїнської студентської олімпіади дало свої результати. Студенти ОНУ імені І. І. Мечникова посідали призові місця як у себе «вдома»: О. Л. Васильєва – I місце (2002), К. Д. Крилова – I місце (2003), Н. В. Любінецька I місце (2004), так і в інших навчальних закладах, у яких проходила олімпіада. У 2006 році у другому турі Всеукраїнської студентської олімпіади, який проводився на базі НТУ «Харківський політехнічний інститут», посів III місце студент фізичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова Сергій Ткаченко. У 2010 році в Сумському державному

університеті II місце посіла студентка геолого-географічного факультету Альона Струцинська.

У 2013 році олімпіада проходила у м. Рівне, в Університеті водного господарства та природокористування. Студентка біологічного факультету ОНУ Ірина Маринова посіла I місце на Всеукраїнській олімпіаді та II місце у Міжнародній студентській олімпіаді з професійно-орієнтованої дисципліни БДЖ.

Уперше у 2013 році студенти ОНУ взяли участь у Всеукраїнській студентській олімпіаді з «Основ охорони праці», яка проходила на базі університету цивільного захисту (м. Харків). Шмичков Микола (біологічний факультет) посів 4-е місце.

На базі кафедри проходили і проходять на даний момент навчання студенти усіх спеціальностей, форм навчання та різних освітньо-кваліфікаційних рівнів (бакалавр, спеціаліст, магістр). Крім студентів з усієї України, на кафедрі навчалися іноземні студенти з Сирії, Марокко, Туніса, Туреччини, Ємену, В'єтнаму, Афганістану, Китаю, Ірану та інших країн.

З метою запровадження інтерактивних методів та осучаснення навчання викладачі кафедри постійно використовують мультимедійне обладнання для демонстрації тематичних презентацій та відео-матеріалів, прилади радіаційної та хімічної розвідки, муляжі, фантоми, медичний інвентар тощо.

Крім навчально-педагогічної діяльності на кафедрі постійно проводилась наукова робота. Науково-дослідна робота викладачів кафедри спрямована на питання життєдіяльності людини, вплив чинників навколишнього середовища на організм людини, безпечну поведінку, попередження агресії та насильства тощо. Особлива увага акцентується на питаннях безпечної життєдіяльності та здорового способу життя.

Предметом детального та прискіпливого наукового вивчення на кафедрі були:

1. Оцінка ефективності комплексного захисту від грипу населення м. Одеса шляхом виявлення особливостей епідемічного процесу з метою удосконалення системи протиепідемічних заходів (1985-1989 рр.);

2. Вивчення ендоекології різних соціальних груп і визначення ефективних шляхів їх реабілітації (1995-1997 рр.);

3. Методологічні та практичні підходи щодо превентивної реабілітації студентів згідно їх рівня здоров'я та медико-соціальних знань (2002-2006 рр.);

4. Методологічні та практичні підходи щодо виявлення та профілактики насильства в студентському середовищі (2007-2010 рр.);

5. Розробка підходів теоретичної та практичної підготовки студентів університету до безпечної життєдіяльності (2011-2015 рр.) та інші.

Викладачі кафедри проводять рецензування авторефератів дисертації на здобуття наукового ступеню, навчально-методичної літератури фахівців споріднених напрямів.

До наукової роботи кафедри активно долучаються студенти різних факультетів, які готують наукові публікації, допомагають у математичній обробці резуль-

татів, виступають на міжнародних та всеукраїнських конференціях. Представники кафедри брали участь у виставці сучасних наукових досягнень університету.

На кафедрі регулярно проводяться наукові та методичні семінари, під час яких обговорюються новини законодавства з охорони праці, статистика надзвичайних ситуацій в Україні та світі за поточний та минулий період, досягнення сучасної медицини, проблеми, перспективи вищої школи, дайджести періодичних видань фахового напрямку тощо.

Усвідомлюючи необхідність підвищення свого педагогічного, творчого та професійного потенціалу співробітники кафедри медичних знань та безпеки життєдіяльності регулярно проходять підвищення кваліфікації у провідних установах та навчальних закладах України, знайомляться з сучасною науково-методичною літературою, періодичними виданнями, досягненнями колег інших навчальних закладів.

Діяльність кафедри з перших днів її заснування була нерозривно пов'язана із студентською молоддю. Час, який проведений студентами в *Alma-mater*, це важливий період у житті молоді, період становлення особистості, формування світогляду, моральних принципів, формування життєвого досвіду і професійних навичок. І викладачі кафедри намагаються усіма можливими шляхами сприяти розвитку означених якостей, проводять велику громадську та пояснювальну роботу. У гуртожитках університету та в позааудиторний час проводилась виховна та просвітницька робота щодо профілактики дифтерії, туберкульозу, респіраторних та шлунково-кишкових захворювань; бесіди про донорство, гігієну статевого життя, профілактику СНІДу, венеричних хвороб та шкідливих звичок, народну медицину тощо. Викладачами кафедри під керівництвом завідувача кафедри постійно велася і проводиться виховна робота спрямована на попередження насильства, агресії, конфліктних ситуацій, формування культури здоров'я та запровадження здорового способу життя, сумлінне ставлення до особистої безпеки та безпечної поведінки в повсякденних, надзвичайних умовах та ін.

На кафедрі підготовлені питання та проведено анкетування молоді з проблеми боротьби зі СНІДом та разом з управлінням у справах сім'ї та молодіжної політики Одеського міськвиконкому з 1998 року організувались акції до дня боротьби зі СНІДом: тижневий семінар з медико-соціальних проблем для педагогів-організаторів молодіжних клубів, дискотеки до дня боротьби зі СНІДом, конкурси, вікторини.

Лікарі, які працювали і працюють на кафедрі, завжди надавали необхідну, безкоштовну професійну медичну консультативну допомогу співробітникам університету, студентам, відвідувачам кафедри. Усі, хто звертався до кафедри, отримували завжди відповідь про профілактику захворювань, рекомендації щодо оздоровлення організму, на що звернути увагу при певних скаргах та до якого фахівця медичної установи з ними звернутися та ін.

Кафедра визнається авторитетною серед споріднених кафедр ВНЗ України. Ознаками цього є той факт, що її завідувачі (Іванова І. В., Гвоздій С. П.) входять

до складу Науково-методичної комісії з «Цивільної безпеки» Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. І. В. Іванова була прийнята до лав академіків двох академій: «Академії безпеки та основ здоров'я» та «Міжнародної академії безпеки життєдіяльності».

У 2006 році кафедрою була організована міжвузівська науково-практична конференція «Формування патріотизму, моральності, культури, здорового способу життя у студентської молоді» (24-25 травня 2006 р.) на базі ОНУ імені І. І. Мечникова [5].

З 2010-2011 н.р. кафедру очолила к.пед.н., доцент Світлана Петрівна Гвозд'їй, яка після закінчення у 1999 році ОНУ імені І. І. Мечникова розпочала свою трудову діяльність в якості викладача кафедри медичних знань та безпеки життєдіяльності. У 2007 році С. П. Гвозд'їй успішно захистила кандидатську дисертацію з теми: «Підготовка майбутніх учителів природничого циклу до навчання школярів основ безпечної поведінки» [1].

Нове бачення розвитку кафедри, нові підходи до викладання навчальних дисциплін додало кафедрі стабільності та перспективності. В якості молодого завідувача С. П. Гвозд'їй робить кроки для популяризації та актуалізації наукового напрямку «Цивільна безпека». Так, у вересні – жовтні 2011 року С. П. Гвозд'їй було зроблено 6 відео-репортажів за підтримкою Одеського міського телеканалу «Град». Тематика репортажів: «Землетруси. Поведінка при них», «Натовп, поведінка під час натовпу», «Хімічна небезпека», «Пожежі та поведінка при них», «Кровотечі та переломи. Перша допомога», «Опіки. Види та перша допомога».

Кафедра здійснює співробітництво та обмін досвідом з вищими навчальними закладами Одеси та України (Київський національний політехнічний університет, Харківський національний політехнічний університет, Національний авіаційний університет, Львівський національний університет імені І. Франка, Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, Миколаївський кораблебудівельний університет імені адмірала Макарова, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеський національний морський університет, Житомирський державний педагогічний університет, Херсонський державний університет та ін.) з питань безпеки життєдіяльності, цивільного захисту, здоров'я людини.

За Наказом Голови Одеської обласної державної адміністрації з 1999 року була створена Науково-методична рада «Безпека життєдіяльності людини» при вищих навчальних закладах освіти Одеської області. До складу Ради входять усі вищі навчальні заклади м. Одеса, між якими ведеться постійна співпраця, обмін досвідом, навчально-методичними посібниками, інформацією тощо. Головою ради була обрана І. В. Іванова. Базою ради виступала кафедра медичних знань та безпеки життєдіяльності ОНУ імені І. І. Мечникова. Для розповсюдження досвіту роботи на всі заклади освіти різних рівнів з 17 травня 2012 року Раду реорганізовано й перейменовано у науково-методичну раду з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності населення Одеської області. Головою Ради обрано С. П. Гвозд'їй.

І. В. Іванова відіграла і відіграє по теперішній час велику роль у розвитку кафедри і тому для збереження наступності, досвіду та знань вона була запрошена до складу Ради в якості наукового консультанта.

На базі кафедри медичних знань та безпеки життєдіяльності у жовтні 2012 р. було проведено показове заняття за участю представників міської рятувальної служби 15-77 на чолі з генерал-майором О. Б. Рогожкіним. У занятті взяли участь більше 200 студентів різних факультетів, які оцінили проведений захід як надзвичайно цікавий і необхідний [6].

За сприянням Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Одеської області на міських курсах першої категорії та обласних курсах протягом 2012-2013 навчального року С. П. Гвоздів спільно з І. В. Івановою було проведено низку семінарів-тренінгів за темами: «Психолого-педагогічні та методологічні підходи до вивчення курсів Основ здоров'я, БЖД, проведення занять з ЦЗ у загальноосвітніх навчальних закладах»; «Попередження насильства по відношенню до дітей молодшого шкільного віку»; «Соціально-психологічні аспекти безпеки життєдіяльності: теорія, методика, практика»; «Методики підготовки і проведення занять та основних заходів з ЦЗ, безпеки життєдіяльності в загальноосвітніх та професійно-технічних закладах освіти». До участі у семінарах-тренінгах були залучені вчителі «Основ здоров'я», класні керівники загальноосвітніх шкіл (ЗОШ), учителі початкових класів, керівники ЗОШ та метод об'єднань тощо.

Завдяки роботі науково-методичної ради з питань цивільного захисту та БДЖ населення Одеської області в Одесі проводилась міжнародна акція щодо попередження насильства серед дітей під егідою Французької асоціації з безпеки дитинства ENDIS та міжнародного клубу «Ротарі». До акції приєдналися представники 20 шкіл та гімназій м. Одеси, клуб «Альянс франсез» м. Одеса та всі учасники семінарів-тренінгів.

Про громадську роботу кафедри медичних знань та безпеки життєдіяльності вийшли статті у міських газетах [2, 3, 6] та відео репортаж на міському телеканалі «Град».

Кафедра медичних знань та безпеки життєдіяльності за підтримки Науково-методичної ради з питань цивільного захисту та БДЖ населення Одеської області спільно з Профкомом студентів та аспірантів ОНУ імені І. І. Мечникова взяла участь в акції «Зроби світ чистіше! Почни з себе!».

На даний момент на кафедрі працюють 3 кандидата наук (з них 2 доцента і 1 асистент), 5 старших викладачів. Викладачі кафедри нагороджені грамотами та відзнаками ректора та профспілки університету, облдержадміністрації та адміністрацією інших навчальних закладів за плідну наукову, громадську, навчально-методичну роботу, високий рівень підготовки студентів.

Рис. 1. Колектив кафедри БДЖ у 2013 р: верхній ряд – Добрава В. Л.; Гвозд'ї С. П.; Полїщук Л. М.; Глїнська Л. Я.; Бельченко С. М. нижній ряд – Кузіна Л. В.; Стенпковська Г. І.; Бурденюк О. І.; Шапкіна Т. І.

За період з 1998 року по вересень 2013 року кафедрою опубліковано 197 наукових робіт. З них – два навчальних посібника, рекомендованих Міністерством освіти і науки України; чотири навчально-методичних посібника, 37 методичних вказівок та рекомендацій, 34 статті у фахових виданнях України, 83 наукових статті та тез у матеріалах конференцій, 37 робіт спільно зі студентами. Лише за останні три навчальних роки (2010-2013) кафедра взяла участь у 30 конференціях різного рівня.

У рамках співпраці з Науково-методичною комісією з цивільної безпеки Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України колектив кафедри інтенсивно працює над модернізацією та удосконаленням викладання нормативних дисциплін. Кафедра на сучасному етапі розвитку накопичує навчально-методичні матеріали, вивчає досвід інших ВНЗ, готує матеріально-технічну базу для відкриття нової спеціальності вчителя «Основ здоров'я». Одним із пріоритетних напрямків роботи ми вважаємо залучення до роботи кафедри молодих фахівців. Колектив кафедри з ентузіазмом дивиться на перспективи свого розвитку.

Список використаної літератури

1. Гвозд'ї С. П. Підготовка майбутніх учителів природничого циклу до навчання школярів основ безпечної поведінки. Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Південноукраїнський держ. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2007. – 246 с.

2. *Гужавіна О.* Безпека дитини у центрі уваги дорослих // «Думська площа» (Одеський вісник). – № 40 (21.12.2012).
3. *Жукова Марія.* Как учить «Основам здоровья», учили... учителей // Общественно-политическая газета «Вечерняя Одесса» – №52 (9774). – 06 апреля 2013 г.
4. *Іванова І. В.* Аналіз ефективності викладання Безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах України за результатами першої Всеукраїнської олімпіади // Матеріали другої науково-практичної Конференції: Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика. – К.: НАУ, 2003. – С.31-33.
5. *Матеріали* міжвузівської науково-практичної конференції „Формування патріотизму, моральності, культури, здорового способу життя у студентської молоді» (24-25 травня 2006 р). – Одеса: Асторпринт, 2006. – С. 280.
6. *Стерненко Марія.* Служба «0-77»: на заняття, как по вызову // Общественно-политическая газета «Вечерняя Одесса». – №155–156 (9681–9682). – 18 октября 2012 г.

С. П. Гвоздий, Е. И. Бурденюк, Г. И. Стенпковская

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, кафедра медицинских знаний и безопасности жизнедеятельности
ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, e-mail: medicinabjd2@onu.edu.ua

**ИСТОРИЯ КАФЕДРЫ МЕДИЦИНСКИХ ЗНАНИЙ И БЕЗОПАСНОСТИ
ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОДЕССКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ И. И. МЕЧНИКОВА**

Резюме

В статье представлена история кафедры медицинских знаний и безопасности жизнедеятельности. Приведены данные по учебной, научной, методической, общественной, воспитательной работе коллектива кафедры. Проанализированы основные достижения, представлены перспективы развития.

Ключевые слова: Одесский национальный университет, кафедра медицинских знаний и безопасности жизнедеятельности.

S. P. Gvozdii, O. I. Burdenyuk, G. I. Stenpkovska

Odesa National Mechnykov University, Department of Medical Knowledge and Life Safety,
2, Dvoryanska str., Odesa, 65082, e-mail: medicinabjd2@onu.edu.ua

**HISTORY OF THE DEPARTMENT OF MEDICAL KNOWLEDGE AND
LIFE SAFETY OF THE ODESA NATIONAL UNIVERSITY NAMED AFTER
I. I. MECHNYKOV**

Summary

The article presents the history of the Department of Medical Knowledge and Life Safety. The data on educational, scientific, methodological, social, educational work of the Department staff are given. The main achievements are analyzed and the prospects of development are proposed.

Key words: Odesa National University, Department of Medical Knowledge and Life Safety.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2013